

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
„ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА”

МОРОЗОВА Марія Миколаївна

УДК 378.013.42:316.73](043.3)

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ ВНЗ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти
01 – Освіта / Педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Старобільськ – 2018

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано в Державному закладі „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України
Савченко Сергій Вікторович,
ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, ректор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Набока Ольга Георгіївна,
ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ), перший проректор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Кошелева Наталія Геннадіївна,
Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут), доцент кафедри інженерної педагогіки та психології.

Захист дисертації відбудеться 21 грудня 2018 року об 11.00 годині на виїзному засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.053.01 Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” у ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ) за адресою: 84116, Донецька обл., м. Слов’янськ, вул. Генерала Батюка, 19, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” за адресою: 92703, м. Старобільськ, пл. Гоголя, 1.

Автореферат розіслано 21 листопада 2018 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. І. Черв’якова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Передумови розвитку вищої освіти в Україні пов'язані з необхідністю переходу до нових засад формування та розвитку економічних знань, які базуються на історико-культурних і духовно-моральних традиціях українського народу, орієнтовані на поглиблений аналіз економічних процесів, що сприяють, по-перше, утвердженню основ соціально зорієнтованої економіки; по-друге, формуванню сучасних економічних поглядів у майбутніх фахівців як підґрунтя для гуманізації соціально-економічних процесів, спрямування економічної діяльності на підвищення рівня життя й добробуту народу України; по-третє, інтеграції процесів навчання й виховання як складників освіти, що створюють духовно-моральні засади для формування сучасного світогляду фахівців гуманітарного профілю.

Однією з головних парадигм вищої освіти є розуміння того, що розвиток економічної сфери суспільства значною мірою зумовлений характером життєдіяльності людини, її світоглядом, соціально відповідальною поведінкою. Професійна підготовка сучасних фахівців гуманітарного профілю повинна передбачати розуміння ними закономірностей формування й розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів. Відповідно, від сучасного випускника закладу вищої освіти суспільство очікує не лише наявності відповідних професійних компетенцій, а й високого рівня сформованості таких необхідних у суспільному житті компетентностей, як комунікативна, іншомовна, соціокультурна, полікультурна, політична, економічна.

У Концепції розвитку економічної освіти, затвердженій Колегією Міністерства освіти і науки України, йдеться про те, що „для забезпечення умов оволодіння сучасними економічними знаннями для студентів неекономічних вищих навчальних закладів потрібно: переглянути перелік дисциплін загальноекономічної підготовки за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; вжити заходів щодо поліпшення навчально-методичного забезпечення та підвищення кваліфікації викладачів економічних дисциплін”. Економічний компонент освіти дозволяє особистості засвоїти засоби зваженої оцінки ресурсів і цінностей людського капіталу, а також способи компетентного вибору нею свого життєвого шляху.

Значний внесок у розв'язання проблеми економічної освіти учнівської молоді в сучасних умовах ринкового господарювання зробили М. Вачевський, О. Камишанченко, Л. Новікова, Н. Пасічник, І. Прокопенко, О. Решетняк, Г. Усова, О. Шпак та ін.

Проблеми вищої економічної освіти розглядали О. Гавриш, Л. Довгань, Ю. Каракай, О. Набока, Н. Семіченко; економічну культуру особистості як психолого-педагогічний феномен, формування економічної культури

студентської молоді – Ю. Балашова, І. Бризгалов, Н. Дзюбенко, О. Любченко, В. Москаленко, О. Мохова, Н. Пасічник, Д. Разуменко, З. Сабирова, І. Тарасова, Т. Тебієва та ін.; економічну освіту дорослих як чинник соціальної адаптації – О. Гросс та ін.

Теоретико-методичні аспекти економічної підготовки майбутніх фахівців різного профілю в закладах вищої освіти представлено в дослідженнях таких науковців, як М. Вієвська, В. Гончаров, А. Земцова, Г. Ковальчук, Н. Кошелева, Л. Красовська, М. Левочко та ін.

Проблему розвитку економічної компетентності майбутніх фахівців репрезентовано в роботах таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як О. Ануфрієва, П. Атутов, С. Батишев, В. Лозова, В. Луговий, В. Мадзігон, І. Сасова, Т. Шамова, О. Шпак та ін.

У сучасному науковому дискурсі економічну компетентність розглядають як детермінанту доцільної, раціональної економічної поведінки людини. Цей аспект досліджуваного феномену розкрито в розвідках зарубіжних учених – М. Вебера, Е. Дюркгейма, Дж. Кейнса, Т. Парсонса та ін.

Окремі питання економічної підготовки фахівців педагогічної галузі в контексті ідей неперервної економічної освіти викладено в студіях таких науковців, як А. Нісімчук, О. Падалка, І. Сасова, О. Шпак та ін.; формування їхньої економічної компетентності проаналізовано в працях Г. Дмитренка, В. Коміренка, В. Куценка, В. Саюк та ін.

У дисертаційних роботах вітчизняних та зарубіжних авторів представлено різні аспекти формування економічної компетентності фахівців неекономічного профілю. Так, Т. Бурлаєнко досліджувала формування економічної компетентності майбутніх менеджерів освіти засобами ігрових форм навчання, В. Дивак – розвиток економічної компетентності директорів загальноосвітніх навчальних закладів засобами інформаційно-комунікаційних технологій. У працях К. Овакімян, Ю. Пузієнко представлено теоретико-методичні аспекти формування економічної компетентності студентів ЗВО, О. Таїрова – майбутніх журналістів, К. Тушко – майбутніх офіцерів-прикордонників, С. Вітер – молодших спеціалістів агротехнічних коледжів, М. Пальоти – формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у процесі навчальної та позанавчальної діяльності, що дозволяє їм набути економічної компетентності на основі засвоєння економічних знань, розвитку соціальних і економічно значущих якостей особистості.

Проте, незважаючи на зростаючу роль економічного знання в житті суспільства загалом та в подальшій професійній діяльності майбутніх фахівців зокрема, проблема формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у сучасних соціокультурних умовах залишається

переважно поза увагою науковців і в плані її теоретичного обґрунтування, і в плані розробки її практичного вирішення в освітньому процесі вишу.

Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми дослідження, організації навчально-виховної роботи зі студентами гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти щодо формування в них економічної компетентності дозволив виокремити *протиріччя* між: стрімко зростаючою роллю економічного знання в житті сучасного суспільства та недостатнім урахуванням цієї тенденції в процесі фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей; об'єктивною необхідністю формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей та відсутністю науково-теоретичного обґрунтування педагогічних умов цього процесу в сучасній педагогічній теорії професійної освіти; значним потенціалом навчально-виховного процесу закладів вищої освіти щодо формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей та відсутністю в сучасній освітній практиці вишів методичних розробок, які б забезпечили ефективну реалізацію цього процесу.

Отже, актуальність дослідження та наявність визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційної роботи – **„Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукової роботи Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” в рамках наукової теми кафедри педагогіки навчально-наукового Інституту педагогіки і психології „Освітні технології навчально-виховного процесу в сучасних умовах” (державний реєстраційний номер 0110U000751). Тему затверджено Вченою радою Державного закладу „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (протокол № 5 від 25.12. 2015 р.).

Об'єкт дослідження – процес формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей у закладі вищої освіти.

Мета дослідження – теоретичне обґрунтування й розробка педагогічних умов формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей та експериментальна перевірка їхньої ефективності в навчально-виховному процесі вишу.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей буде ефективним, якщо в навчально-виховному процесі ЗВО будуть реалізовані такі

педагогічні умови: збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси в суспільстві; використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем сучасної економічної теорії та практики; реалізація комплексу виховних заходів із формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей.

Для досягнення поставленої мети та верифікації висунутої гіпотези в дисертаційній роботі необхідно вирішити такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати проблему формування економічної компетентності в студентів ЗВО у сучасній педагогічній теорії та практиці.
2. На основі аналізу теоретико-методологічної та науково-методичної літератури визначити сутність, зміст та структуру економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.
3. Діагностувати рівні сформованості економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти на основі розроблених критеріїв та показників.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей та визначити шляхи їх практичної реалізації.
5. Експериментально перевірити ефективність розроблених педагогічних умов формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ЗВО.

Теоретико-методологічні основи дослідження становлять принципи діалектики та теорії пізнання; філософські ідеї про єдність теорії і практики, про активну сутність людської діяльності; концепції цілісного підходу до розгляду освітнього процесу; класичні та сучасні надбання світової й вітчизняної філософії, педагогіки, психології, соціології та економіки в таких напрямках: філософські засади розвитку сучасної освіти (В. Андрущенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, Б. Коротяєв, В. Кремень, В. Курило, В. Лутай, В. Пазенок); діяльнісна теорія навчання і розвитку особистості (Г. Атанов, П. Гальперін, В. Давидов, С. Рубінштейн, В. Семиченко); наукові засади компетентнісного підходу у вищій освіті (А. Андреев, Н. Бібік, Е. Зеєр, О. Овчарук); наукові положення щодо: сутності змісту та процесу реалізації професійної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей (В. Сластьонін, О. Щербаков), організації навчально-виховного процесу у вищій школі (А. Алексюк, С. Вітвицька, З. Курлянд, С. Савченко, З. Слєпкань), історії економічної думки та основ економічної теорії (В. Базилович, І. Бочан, С. Злупко, Г. Климко, О. Мамалуй, В. Нестеренко, В. Чепінога, П. Юхименко); теоретико-методичні засади формування економічної компетентності майбутніх фахівців (П. Атутов, С. Батишев, М. Вачевський, В. Луговий, В. Мадзігон, О. Набока, О. Падалка,

Н. Пасічник, І. Сасова, В. Саюк, Т. Шамова, О. Шпак; Дж. Б'юкенен, М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс); теорія і практика використання сучасних освітніх технологій у закладах вищої освіти (С. Вітвицька, В. Волкова, А. Панфілова, О. Пометун, Г. Селевко, С. Сисоева, Д. Чернілевський), зокрема технологій проектного (І. Єрмаков, Н. Морзе, С. Сисоева, А. Цимбалару) та модульного (О. Кучерявий, А. Фурман, П. Юцявичене) навчання.

У рамках дисертаційної роботи використано положення Законів України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, національної програми „Освіта” („Україна XXI століття”), Національної Державної доктрини розвитку освіти України, а також нормативні документи Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України, галузевий стандарт вищої освіти з підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів за напрямом підготовки 0101 „Педагогічна освіта”, 0201 „Культура”, 0202 „Мистецтво”, 0203 „Гуманітарні науки”.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети, перевірки гіпотези використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз філософської, педагогічної, психологічної і навчально-методичної літератури з метою визначення сутності, змісту та структури економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей; аналіз і синтез наявного педагогічного досвіду вищої освіти з метою з'ясування сучасного стану теорії і практики, підходів і напрямів процесу формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, визначення методологічних та теоретичних засад досліджуваної проблеми; структурно-системний аналіз з метою розробки педагогічних умов формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей; *емпіричні* – педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності розроблених педагогічних умов формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі вишу; спостереження, опитування, анкетування, тестування, бесіди, оцінювання, методи моніторингу з метою визначення рівнів сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей; *методи математичної статистики* з метою обробки результатів експериментальної роботи.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2014 – 2018 рр. на базі ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ), ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов'янськ), Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сіверськ-дононецьк) та КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради. Усього в експериментальній роботі взяли участь 339 студентів, 24 викладачі ЗВО, 12 кураторів академічних груп.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній *уперше* теоретично обґрунтовано та розроблено педагогічні умови формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ЗВО (збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси в суспільстві; використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем сучасної економічної теорії та практики; реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей); *удосконалено*: форми та методи навчання студентів гуманітарних спеціальностей з метою формування в них економічної компетентності; *подальшого розвитку набули* наукові уявлення про зміст економічної освіти студентів шляхом збагачення її соціокультурного контексту; економічну компетентність як вид життєвої компетентності людини в сучасних соціально-економічних умовах; сутність та структуру економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей; особливості формування економічної компетентності студентів неекономічних спеціальностей у ЗВО.

Практичне значення отриманих результатів полягає в їхній достатній готовності до впровадження в процес підготовки студентів гуманітарних спеціальностей. Розроблено: навчальні матеріали для доповнення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей згідно із завданнями дослідження; програму та навчально-методичне забезпечення спецкурсу „Економічна культура” для студентів за напрямом підготовки „Культура і мистецтво”, „Гуманітарні науки”; тематику проектних завдань з формування економічної компетентності та виховних заходів з розвитку економічної культури студентів гуманітарних спеціальностей; діагностичний інструментарій для визначення рівня сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в системі професійної підготовки фахівців гуманітарної сфери, у закладах післядипломної освіти, у самоосвітній діяльності студентів різних спеціальностей та напрямів професійної підготовки.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ) (довідка про впровадження № 1/564 від 12.06.2018 р.), ДВНЗ „Донбаський державний педагогічний університет” (м. Слов’янськ) (довідка про впровадження № 68-18-605/1 від 05.09.2018 р.), КЗ „Харківська гуманітарно-педагогічна академія” Харківської обласної ради (довідка про впровадження № 01-13/418 від 25.06.2018 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях: „Забезпечення якості вищої освіти: європейські й національні стандарти та індикатори” (Старобільськ, 2017), „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2017), „Перспективи розвитку сучасної науки” (Київ, 2018); „Наука та інновації” (Київ, 2018), Челпанівських психолого-педагогічних читань (Київ, 2018); на щорічних звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу, аспірантів і молодих учених, засіданнях кафедри педагогіки ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в 8 одноосібних публікаціях, з них 4 статті опубліковано в наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у закордонному періодичному виданні, 1 – у виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел (268 найменувань, з них 7 іноземною мовою) та 9 додатків на 85 сторінках. Робота містить 23 таблиці та 9 рисунків. Загальний обсяг дисертації складає 315 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми роботи, визначено її об'єкт, предмет та мету, сформульовано гіпотезу та завдання, що забезпечують досягнення мети, розкрито наукову новизну та практичну цінність дисертації, надано відомості про експериментальну базу, апробацію та впровадження основних результатів дослідження.

У першому розділі – **„Теоретико-методичні засади дослідження проблеми формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ”** – проаналізовано проблему формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у сучасних наукових розвідках; розкрито сутність, зміст та структуру досліджуваного явища в теоретичній площині; розроблено критерії, визначено показники та продіагностовано рівні сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей на початковому етапі експериментальної роботи.

На основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження (Ю.Балашова, Т.Бурласенко, В.Дивак, Ю.Пузієнко, О.Таїров, О.Ткаченко, Л.Фалевич, О.Холопова та ін.) встановлено, що науковці переважно зосереджують увагу на: формуванні в студентів позитивної мотивації у процесі досягнення певного рівня економічної

культури; пошуку різних видів діяльності, спрямованої на розвиток економічного мислення й економічно значущих якостей особистості фахівців; насиченні освітнього процесу економічною інформацією, збагаченні міжпредметної взаємодії економічних та фахових дисциплін із використанням розвивального потенціалу проектного навчання.

У контексті вирішення завдань професійної освіти фахівців неекономічних спеціальностей особливого значення набуває розуміння студентською молоддю суті економіки, інформаційно-комунікаційних технологій та техніко-виробничого процесу як пріоритетних основ розвитку глобальних соціально-економічних процесів та осмислення техніко-людських відносин у суспільстві.

У сучасному науковому дискурсі економічна компетентність особистості потлумачується як: сукупність економічних знань та практичних умінь, досвіду, економічної культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до професійної діяльності (Ю. Балашова); інтегрована професійно-особистісна характеристика, яка включає ціннісні орієнтації, економічні знання, уміння, навички використовувати економічні важелі управління та особистісні якості для досягнення ефективного результату діяльності в ринкових умовах (В. Саюк); здатність орієнтуватися в навколишньому матеріальному світі, у практиці на основі наявних знань, ідеальних образів, понять, ідей, поглядів, уявлень, суджень, які виникають у процесі відображення особистістю її економічного буття (Н. Ігнат'єва).

Економічну компетентність особистості розглядають у контексті економічної культури суспільства в єдності інституціонального та особистісного аспектів (І. Майструк). *Інституціональний аспект* – це ті цінності й соціальні норми, які характеризують інститути, що функціонують усередині економіки, а також цінності й норми, породжені не економічними, а іншими соціальними інститутами суспільства, що перебувають поза економікою, але безпосередньо взаємодіють з нею (інститут права, політики, релігії, науки, етики, культури й мистецтва). *Особистісний аспект* – це результат функціонування соціальних груп чи індивідуума, який виявляється в економічних інтересах і потребах, економічній свідомості й мисленні; економічних знаннях і вміннях, економічній діяльності та її специфічних властивостях.

На основі аналізу наукових положень щодо сутності економічної компетентності особистості (Ю. Балашова, С. Вітер, В. Дивак, В. Саюк, І. Тарасова та ін.), компетентісного підходу в сучасній освіті (Е. Зеєр, І. Зимня, О. Овчарук, Дж. Равен та ін.) визначено сутність та структуру *економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей* як комплексної інтегративної функційної якості майбутнього фахівця гуманітарного профілю, в основі якої лежить розвинене економічне мислення й світогляд, а головними

характеристиками є наявність у студентів наукових і прикладних знань у галузі економіки, культури ділового спілкування, базових економічних понять, сформованість навичок та вмінь, необхідних для вирішення економічних проблем, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, готовність до здійснення ефективної економічної діяльності в майбутній професії, високий рівень розвитку відповідних особистісних якостей у сучасних умовах ринкової конкуренції.

Зміст економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей має цілісний характер, зумовлений предметною галуззю майбутньої професійної діяльності, формується економічним досвідом особистості у процесі цієї діяльності й становить готовність до участі в економічній діяльності, що містить: знання теоретичних основ господарської діяльності; розуміння природи економічних зв'язків і відносин; уміння аналізувати конкретні фінансово-економічні ситуації у процесі професійної діяльності гуманітарного напрямку.

До структурних *компонентів* економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей віднесено такі: *мотиваційний* (наявність вмотивованості щодо засвоєння нових економічних знань, готовності до економічної діяльності, особистісного та професійного розвитку), *інформаційний* (доступ до інформації щодо ролі економічного знання в сучасному світі, ринкових відносин у глобальному суспільстві; система знань про процеси мислення; уміння сприймати, узагальнювати, аналізувати та критично оцінювати професійно важливу інформацію економічного спрямування, наявність інформаційної культури), *знаннєвий* (теоретико-методологічні знання з основ економіки, менеджменту, фінансів, маркетингу, підприємницької діяльності, а також законодавчо-нормативної бази фінансово-економічної діяльності, управління персоналом тощо), *аксіологічний* (знання про основні економічні цінності суспільства (не лише українського, але й західного та східного типу) як підґрунтя для вибору цінностей власної життєдіяльності; усвідомлення регулятивного впливу цінностей на соціально-економічну поведінку та ін.), *особистісний* (уміння досягати поставленої мети, лідерські здібності, наполегливість, ініціативність, амбіційність, креативність тощо) та *поведінковий* (економічні вміння та навички).

Економічна компетентність майбутніх фахівців має розглядатися, з одного боку, як інструмент адаптації особистості до умов соціально-економічного середовища, з іншого – як засіб розвитку людського капіталу в сучасних соціокультурних умовах.

Провідними методологічними підходами формування економічної компетентності студентів визначено компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, креативний та культурологічний;

принципами – цілісності, відкритості та динамічності навчального процесу, взаємозв'язку елементів освітнього процесу, економічного детермінізму, прогностичності, культуровідповідності, єдності інтеграції й диференціації.

Відповідно до визначеної структури економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей розроблено *критерії* (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний та особистісно-діяльнiсний) й обґрунтовано якісні *показники*, за якими можна діагностувати рівні сформованості досліджуваного явища – високий, середній, низький.

Діагностика рівнів сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей на констатувальному етапі експерименту засвідчила, що понад 55% студентів в ЕГ та КГ мають низький рівень сформованості досліджуваного виду компетентності і лише близько 10% студентів в обох групах продемонстрували високий рівень сформованості своєї економічної компетентності. Аналіз навчально-методичного забезпечення процесу професійної підготовки студентів гуманітарного профілю засвідчив відсутність навчальних дисциплін економічної спрямованості, незначну увагу до проблем економічного виховання в освітньому середовищі вишів.

Отримані дані підтвердили необхідність розробки та впровадження в навчально-виховний процес ЗВО відповідних педагогічних умов, які сприятимуть ефективному формуванню економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

У другому розділі – **„Експериментальне дослідження педагогічних умов формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ЗВО”** – визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, представлено шляхи реалізації цих умов у процесі навчання та виховання студентів гуманітарного профілю, проаналізовано результати експериментальної роботи.

Провідним положенням дослідження є концептуальна ідея „економізації суспільства” (В. Іноземцев), яка виявляється в тому, що спосіб життя, спосіб існування людей стає все більше пов'язаним з економікою праці та споживання, із соціальною економікою. При цьому економічна компетентність розглядається як ключова, життєва компетентність, що притаманна людині будь-якої спеціальності, оскільки вона є інтегральним складником інших компетентностей, а економічна, трудова, правова, моральна компетентності є частиною єдиної свідомості особистості. Згідно теорії „економічної людини” (А. Сміта), економічна поведінка людини – це складний комплекс поєднання соціально-економічних і ментально-психологічних чинників.

Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей буде ефективним, якщо в навчально-виховному процесі ЗВО

будуть реалізовані такі *педагогічні умови*: збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси в суспільстві; використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем сучасної економічної теорії та практики; реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей.

Процес формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей в умовах навчання й виховання у закладах вищої освіти представлено у вигляді трьох взаємозалежних фаз (стадій): *теоретико-методологічної* (визначення основних теоретичних підходів та принципів, що слугують науковим підґрунтям процесу формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, уточнення сутності та змісту досліджуваного явища, визначення його структури, розробку критеріїв, визначення показників сформованості економічної компетентності відповідно до високого, середнього та низького рівнів, обґрунтування педагогічних умов ефективного формування цієї компетентності), *технологічної* (діагностика рівнів сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей та реалізація розроблених педагогічних умов у навчально-виховному процесі вишу) та *результативно-аналітичної* (аналіз результатів дослідження та прогнозування подальших шляхів формування економічної компетентності студентів).

Теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей здійснювалося з урахуванням наукових положень щодо: технології проектного навчання (І. Єрмаков, Н. Морзе, С. Сисоєва, А. Цимбалару та ін.), модульного навчання (О. Кучерявий, А. Фурман, П. Юцявичене та ін.), організації виховної роботи у виші (О. Винославська, С. Вітвицька, С. Карпенчук та ін.), форм та методів економічного виховання майбутніх фахівців (І. Бризгалов, Г. Дмитренко, Г. Ковальчук).

Відповідно до *першої педагогічної умови* розроблено та впроваджено в навчально-виховний процес додаткові теми (модулі) у структурі таких навчальних дисциплін, як „Філософія” („Філософські засади економічної теорії”), „Педагогіка” („Економічна педагогіка як процес інтеграції економіки й педагогіки”), „Психологія” („Теоретичні питання економічної психології”), „Інформаційні технології” („Роль інформаційних технологій у сучасній економічній науці”), „Історія світової та української культури” („Мистецтво як авангард економіки”), у рамках викладання курсів мистецько-теоретичних дисциплін – „Економіка концертної (вокальної, художньої) діяльності”, при викладанні курсів ділової іноземної мови з практикою усного та писемного мовлення – використання текстів економічної спрямованості.

У процесі впровадження спецкурсу „Економічна культура” для студентів гуманітарних спеціальностей використано технології проектного та модульного навчання (*друга педагогічна умова*). Залучення студентів до *аналізу економічних ситуацій* з реальної практики роботи майбутніх гуманітаріїв сприяло, по-перше, формуванню уявлень про психологічні особливості поведінки людини у вирішенні сучасних економічних проблем різного типу; по-друге, засвоєнню адекватної стратегії економічної поведінки в життєвих ситуаціях, зокрема конфліктних. З метою вдосконалення й підвищення рівня економічної компетентності студентів було розроблено комплекс різних видів проектних завдань: *рефлексивних*, спрямованих на оволодіння студентами здатності бачити й формулювати проблемні питання економічного характеру, оцінювати та надавати самооцінку доцільності власних економічних суджень, висновків та вчинків (модель „раціональної економічної поведінки” в умовах „атаки вибору” (за К. Ерроу)); *ситуативні* – з акцентом на усвідомленні етичного аспекту економічної діяльності, які використовувалися з метою формування знань, умінь та навичок реалізації моделі „економічної поведінки людини” Дж. Кейнса, що характеризується обмеженою раціональністю та доповнюється милосердям й альтруїзмом, властивих професії гуманітаріїв. Студенти також залучалися до підготовки проектів економічної спрямованості („Електронні гроші”, „Сімейна економіка”, „Кредити в житті сучасної людини” та ін.).

З метою реалізації *третьої педагогічної умови* на основі аналізу психолого-педагогічної та науково-методичної літератури з теми дослідження, урахувуючи практичний досвід ЗВО України з організації виховної роботи студентів та власний педагогічний досвід як викладача вишу та куратора академічних груп, було розроблено план виховної роботи з формування економічної компетентності як цілісної характеристики особистості, так і окремих її складників студентів гуманітарних спеціальностей на весь період їхнього навчання в закладі освіти із використання різноманітних форм організації цієї роботи (аукціони, бесіди, диспути, дискусії на економічну тематику („Економіка родини”, „Практична економіка”, „Особиста фінансова стратегія: економічні і психологічні аспекти” та ін.); ділові та рольові ігри, „круглі столи” з обговорення економічних питань, виховні години („Курс інвестора-початківця”, „Планування кар’єри”, „Ощадливість”, „Лицарі копійки у класичній літературі” та ін.), дискусія на тему „Етики та економіки”, тренінги, тематичний тиждень „Три кити економіки”). У межах студентської конференції „Проблеми комерціалізації освітніх послуг” особливу зацікавленість викликало обговорення проблеми оплати та оподаткування роботи перекладачів-фрилансерів, репетиторів, гувернерів. Організована в такий спосіб виховна робота сприяла розвитку особистісних якостей та лідерських здібностей

студентів, формуванню зацікавленості та позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних умінь і навичок студентів, економічної свідомості та економічної культури загалом.

Аналіз результатів проведеного експериментального дослідження засвідчив, що порівняно з констатувальним етапом експерименту на оцінювально-корекційному кількість студентів ЕГ з високим рівнем сформованості економічної компетентності загалом збільшилась на 55 осіб, або на 31,98%, кількість студентів із середнім рівнем сформованості досліджуваного явища теж збільшилась на 18 осіб, або на 10,47%, проте кількість студентів ЕГ з низьким рівнем сформованості економічної компетентності знизилась з 96 до 23, або на 42,44%. Натомість, у КГ ми констатували збільшення кількості студентів з високим рівнем сформованості цієї компетентності лише на 8 осіб, або на 4,79%, із середнім рівнем – на 16 осіб, або на 9,58%, а зменшення кількості студентів КГ з низьким рівнем сформованості економічної компетентності склало лише 14,37%. Загалом, за результатами проведення експериментального дослідження, понад 85% студентів ЕГ продемонстрували високий та середній рівень сформованості економічної компетентності, у той час як майже половина студентів КГ (45,51%) залишилась на низькому рівні сформованості аналізованого явища. Результати експериментальної роботи з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Результати діагностики рівнів сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей (оцінювально-корекційний етап експерименту)

Рівень	ЕГ		КГ	
	осіб	%	осіб	%
Високий	76	44,19	23	13,77
Середній	73	42,44	68	40,72
Низький	23	13,37	76	45,51

Очевидною є різниця в кількості студентів ЕГ та КГ з високим рівнем сформованості економічної компетентності наприкінці експерименту, яка складає 53 особи в абсолютному вираженні, або понад 30% на перевагу студентів ЕГ. Натомість, суттєва кількість студентів КГ (45,51%) залишилась на низькому рівні сформованості досліджуваного явища. Незначною є різниця між кількістю студентів ЕГ та КГ, які мають середній рівень сформованості економічної компетентності на кінець експерименту.

Здійснене дослідження дозволяє сформулювати такі **висновки**:

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей, що пов'язане з розробкою та впровадженням у навчально-виховний процес закладу вищої освіти відповідних педагогічних умов.

1. Аналіз стану розробки проблеми формування економічної компетентності в майбутніх фахівців у закладах вищої освіти засвідчив складність та багатогранність цієї проблеми.

Установлено, що в наукових працях сучасних вітчизняних і зарубіжних дослідників значну увагу приділено необхідності створення в студентів позитивної мотивації у процесі досягнення певного рівня економічної культури, визначенню видів діяльності, спрямованої на формування економічного мислення й відповідних якостей особистості фахівців, насиченню освітнього процесу економічною інформацією, збагаченню міжпредметної взаємодії економічних та фахових дисциплін із використанням розвивального потенціалу проектного навчання. Проте, проблема формування економічної компетентності студентів неекономічного профілю загалом та гуманітарних спеціальностей зокрема залишається недостатньо дослідженою.

2. На основі проведеного теоретичного аналізу з'ясовано, що *економічна компетентність студентів гуманітарних спеціальностей* є комплексною інтегративною функційною якістю майбутнього фахівця гуманітарного профілю, основу якої становлять розвинене економічне мислення й світогляд, а головними характеристиками якої є наявність у студентів фундаментальних наукових і прикладних знань у галузі економіки, знань правових норм, які визначають економічну діяльність, культури ділового спілкування, базових економічних понять, сформованість навичок та вмінь, необхідних для вирішення економічних проблем, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, готовність до здійснення ефективної економічної діяльності в майбутній професії, високий рівень розвитку відповідних особистісних якостей у сучасних умовах ринкової конкуренції.

Виокремлено такі компоненти економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей: інформаційний, знаннєвий, аксіологічний, мотиваційний, особистісний та поведінковий. Процес формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей ґрунтується на таких наукових підходах, як компетентнісний, діяльнісний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, креативний та культурологічний.

Основними принципами формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей визначено: цілісності, відкритості та динамічності навчального процесу, взаємозв'язку елементів освітнього процесу,

економічного детермінізму, прогностичності, культуровідповідності, єдності інтеграції й диференціації.

3. Відповідно до визначеної структури економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей розроблено критерії (когнітивно-інформаційний, мотиваційно-ціннісний та особистісно-діяльнісний) й обґрунтовано якісні показники, за якими можна діагностувати рівні сформованості досліджуваного явища. Діагностика рівнів сформованості економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей на констатувальному етапі експерименту засвідчила, що понад 55% студентів в ЕГ та КГ мали низький рівень сформованості досліджуваного явища і лише близько 10% студентів в обох групах продемонстрували високий рівень сформованості економічної компетентності.

4. Теоретично розроблено й експериментально перевірено такі педагогічні умови формування економічної компетентності в студентів гуманітарних спеціальностей: збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси в суспільстві; використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем сучасної економічної теорії та практики; реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей.

Упровадження в освітній процес додаткових тем у межах дисциплін гуманітарного циклу, фундаментальної підготовки, дисциплін загальноосвітньої та практичної підготовки студентів гуманітарних спеціальностей сприяло формуванню системи знань у галузі економіки, розумінню цілей, завдань, основних ідей, категорій економічної теорії, накопиченню необхідного досвіду роботи з інформацією економічного спрямування.

Використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання допомагало розумінню студентами практичного значення економічних знань, формуванню вмінь аналізувати та критично оцінювати професійно важливу інформацію економічного спрямування, усвідомленню економічної компетентності як особистісно значущої цінності для забезпечення ефективної професійної діяльності в гуманітарній сфері, розвитку здатності до самоосвіти й самовиховання.

Виховна робота з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей сприяла розвитку особистісних якостей та лідерських здібностей студентів, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності у процесі вирішення економічних завдань, формуванню позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності, розвитку базових економічних умінь і навичок студентів та накопиченню достатнього досвіду економічної діяльності.

Розроблено та впроваджено в освітній процес ЗВО спецкурс „Економічна культура”, мета якого полягала в підготовці майбутніх фахівців гуманітарного профілю до включення їх в економічні відносини, властиві сучасному суспільству в умовах нестабільності й невизначеності ринкової економіки, систематизації економічних знань, умінь і навичок, підвищенні рівня економічного мислення, розширенні економічного кругозору й формуванні цілісного уявлення про сучасну економічну систему, а також вихованні раціональної економічної поведінки.

6. Аналіз результатів проведеного експериментального дослідження довів ефективність розроблених педагогічних умов формування в студентів гуманітарних спеціальностей економічної компетентності, про що свідчить: усвідомленість економічної компетентності як особистісно значущої цінності для успішної професійної діяльності в гуманітарній сфері; міцність системи знань у галузі економіки, уміння сприймати, узагальнювати, аналізувати та критично оцінювати професійно важливу інформацію економічного спрямування із використанням сучасних інформаційних технологій; сформованість на високому рівні особистісних якостей та лідерських здібностей, які забезпечують успішність виконання професійної діяльності у процесі вирішення економічних завдань. Доведено позитивну динаміку в перерозподілі студентів ЕГ за рівнями сформованості економічної компетентності наприкінці експерименту за кожним окремим критерієм та за досліджуванним явищем загалом. Вірогідність отриманих результатів була підтверджена за допомогою використання методів математичної статистики.

Перспективи подальшої роботи в рамках досліджуваної теми вбачаємо в розробці педагогічної технології формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей, визначенні інноваційних форм та методів організації навчальної роботи студентів гуманітарних спеціальностей щодо формування їхньої економічної свідомості, організації позааудиторної, самостійної та науково-дослідної роботи студентів зазначених спеціальностей у контексті формування економічної компетентності.

Основні результати дослідження відображено в таких публікаціях:

1. **Морозова М. М.** Зміст фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей у процесі формування їх економічної компетентності / М. М. Морозова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2017. – № 8(313). – Ч. I. – С. 90 – 98.

2. **Морозова М. М.** Виховна робота з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей / М. М. Морозова // Освіта та пед. наука. – 2017. – № 2(167). – С. 60 – 67.

3. **Морозова М. М.** Технології проектного навчання у процесі формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей / М. М. Морозова // Вісн. Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2018. – № 1(315). – Ч. II. – С. 139 – 146.

4. **Морозова М. М.** Шляхи формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ВНЗ / М. М. Морозова // Гуманіт. вісн. ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний ун-т імені Григорія Сковороди”. – Темат. вип. „Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання”. – Друге вид. – Вип. 37(4). – Т. I(23). – К. : Гнозис, 2018. – С. 349 – 356.

4. **Морозова М. М.** Використання технології модульного навчання студентів ВНЗ гуманітарних спеціальностей у процесі формування їх економічної компетентності / М. М. Морозова // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Темат. вип. „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – Вип. 21. – Кн. 3, Т. IV(78). – К. : Гнозис, 2017. – С. 333 – 342 (*наукометрична база Index Copernicus*).

5. **Морозова М. М.** Критерии диагностики и показатели сформированности экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей / М. М. Морозова // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2017. – № 12 (декабрь). – Ч. I. – М., 2017. – С. 47 – 50.

6. **Морозова М. М.** Актуальні напрями формування економічної компетентності студентів ВНЗ // Научный взгляд в будущее : междунар. период. науч. изд. – Вып. 9. – Т. 3. – О. : КУПРИЕНКО СВ, 2018. – С. 20 – 27.

7. **Морозова М. М.** Експериментальне дослідження з формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ВНЗ / М. М. Морозова // Наука та інновації : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 – 30 черв. 2018 р.): наук. журн. „Альманах науки”. – 2018. – № 7(16). – С. 18 – 21.

8. **Морозова М. М.** Особливості формування економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей в освітньому процесі ВНЗ / М. М. Морозова // Перспективи розвитку сучасної науки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 – 7 лип. 2018 р.). – К. : МЦНД, 2018. – С. 35 – 36.

Морозова М. М. Формування економічної компетентності у студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ВНЗ. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Державний заклад „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”. – Старобільськ, 2018.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та практичне вирішення проблеми формування економічної компетентності студентів закладів вищої освіти гуманітарних спеціальностей.

Розроблено та обґрунтовано педагогічні умови, які сприяють ефективному формуванню економічної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей у навчально-виховному процесі ЗВО: збагачення змісту дисциплін фахової підготовки студентів гуманітарних спеціальностей темами, що відбивають сучасні економічні процеси в суспільстві; використання в освітньому процесі технологій проектного та модульного навчання з проблем економічної теорії та практики; реалізація комплексу виховних заходів з формування економічної свідомості студентів гуманітарних спеціальностей. Аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив ефективність розроблених та впроваджених в освітній процес ЗВО педагогічних умов формування економічної компетентності студентів закладів вищої освіти гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: економічна компетентність, студенти гуманітарних спеціальностей, заклади вищої освіти, навчально-виховний процес вишу, педагогічні умови, технології проектного і модульного навчання.

Морозова М. Н. Формирование экономической компетентности у студентов гуманитарных специальностей в учебно-воспитательном процессе вуза. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Государственное учреждение „Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”. – Старобельск, 2018.

В диссертации дано теоретическое обобщение и практическое решение проблемы формирования экономической компетентности студентов вузов гуманитарных специальностей, которое состоит в разработке, обосновании и внедрении в учебно-воспитательный процесс высших учебных заведений соответствующих педагогических условий, направленных на эффективное формирование исследуемого явления в современных условиях профессиональной подготовки студентов гуманитарного профиля.

Экономическая компетентность студентов гуманитарных специальностей представлена как комплексное интегративное функциональное качество будущего специалиста гуманитарного профиля, основу которого составляют

развитое экономическое мышление и мировоззрение, а в качестве главных характеристик выступают: наличие у студентов фундаментальных научных и прикладных знаний в отрасли экономики, знаний правовых норм, определяющих экономическую деятельность, базовых экономических понятий, сформированность навыков и умений, необходимых для решения экономических проблем, связанных с будущей профессиональной деятельностью, высокий уровень развития соответствующих личностных качеств в современных условиях рыночной конкуренции.

Выделены такие компоненты экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей: мотивационный, информационный, знаниевый, аксиологический, личностный и поведенческий.

Процесс формирования экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей основывается на таких научных подходах, как компетентностный, деятельностный, аксиологический, личностно ориентированный, креативный и культурологический. Основными принципами формирования экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей определены: целостности, открытости и динамичности учебного процесса, взаимосвязи элементов образовательного процесса, экономического детерминизма, прогностичности, культуросообразности, единства интеграции и дифференциации.

Разработаны и обоснованы следующие педагогические условия, которые способствуют эффективному формированию экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей в учебно-воспитательном процессе вуза: обогащение содержания дисциплин профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей темами, которые отражают современные экономические процессы в обществе; использование в образовательном процессе технологий проектного и модульного обучения по проблемам экономической теории и практики; реализация комплекса воспитательных мероприятий по формированию экономического сознания студентов гуманитарных специальностей.

Разработаны учебные материалы для дополнения содержания дисциплин профессиональной подготовки студентов гуманитарных специальностей в контексте формирования экономической компетентности студентов, программу и учебно-методическое обеспечение спецкурса „Экономическая культура”, диагностический инструментарий.

Анализ результатов экспериментального исследования подтвердил эффективность разработанных и внедренных в учебно-воспитательный процесс вуза педагогических условий формирования экономической компетентности студентов гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: экономическая компетентность, студенты гуманитарных специальностей, высшие учебные заведения, учебно-воспитательный процесс вуза, педагогические условия, технологии проектного и модульного обучения.

Morozova M. M. Formation of Economic Competence at Students of the Humanities in the Teaching and Educational Process of a Higher Educational Establishment. – Manuscript.

Dissertation for acquiring the scientific degree of a candidate of pedagogical sciences in speciality 13.00.04 – Theory and Methods of Professional Education. – State establishment „Luhansk Taras Shevchenko national University”. – Starobilsk, 2018.

The author has worked out and found grounds for the following pedagogical conditions with the help of which the economic competence of students of the Humanities in the teaching and educational process of a higher educational establishment can be formed in a most efficient ways: enrichment of the content of disciplines of the professional training of the students of the Humanities with the topics that reflect modern economic processes in the society; the use of technologies of module-based and project teaching on the problems of economic theory and practice in the teaching and educational process of higher educational establishments; realization of a complex of educational events aimed at forming economic awareness of the students of the Humanities. The analysis of the experimental research that was held proved the efficiency of the worked out and implemented pedagogical conditions of the formation of economic competence of students of the Humanities.

Key words: economic competence, students of the Humanities, institutions of higher educational establishments, teaching and educational process of higher educational establishments, pedagogical conditions, technologies of project and modular training.